

HELMERT
WOUDENBERG

MOZES

Luister naar me

Luister goed

Ik ben de Ene

De Enige

Van mij is er niet nog één

Alle mensen ben ik alleen

Ik ben jullie allen

maar ook elk van jullie

Jullie als geheel

maar ook stuk voor stuk

zijn terug te voeren op mij

De hele mensheid

is te herleiden tot één

Ik bedoel maar

Het algemeen belang

is een persoonlijke zaak

Ik ben die in alles wat verandert
onveranderlijk blijft

Pel alles af
en je houdt tenslotte mij
als onafpelbaar over

En degene die naar binnen toe
met mij verbonden blijft
en volk verenigt
en in vrijheid laat gedijen
die zal ik verheffen

En degene die naar buiten toe
zich van mij los wil maken
en volk bedwingt
en aan zich onderwerpen wil
die richt ik te gronde

Het begint met Jozef

de zoon van Israël

De lieveling van zijn vader

Uit jaloezie door zijn broers

verkwanseld aan slavendrijvers

uit Kanaän weggevoerd naar Egypte

Weet daar op te klimmen

van slaaf tot onderkoning

Vergeeft zijn broers

Laat hen en zijn vader

verwanten en vrienden

mannen en vrouwen

zeventig zielen

uit Kanaän naar Egypte komen

om hen te laten delen in zijn welstand

En nu hebben die zeventig zielen

die Israëlieten zich generaties later

bovenmatig voortgeplant

Tot ergernis van de man
die over Egypte heerst
En wat zegt die heerser?

‘De Israëlieten worden me teveel
Die tieren me te welig
Die paren maar als beesten
Straks zal hun aantal nog
het onze overstijgen
En de vrouwen bevallen me wel
maar de mannen staan me tegen
Die tonen in alles
dat ze er klaar voor zijn
hier de scepter te gaan zwaaien
Die dienen in het landsbelang
aan banden te worden gelegd
Laat zij het werk maar doen
waar wij onze handen
niet meer vuil aan willen maken
Laat ze maar gebukt gaan onder de lasten
die wij niet meer wensen te dragen
Laat ze maar verplaatsen

wat voor ons te zwaar is om te tillen'

Hij laat wettelijk bepalen

dat Israëlieten

geen opleiding mogen volgen

geen ambt mogen bekleden

duidelijk zichtbaar op hun kleding

een kenteken dienen te dragen

geen grond mogen bezitten

geen eigen bedrijf op mogen zetten

zodat tenslotte het merendeel maar besluit

zich als los arbeider aan te melden

om voor een hongerloon

kanalen te graven en steden te bouwen

Maar die beperkingen tasten

dan wel de kwaliteit aan

maar niet de kwantiteit

Hun overvloedige aanwas

die geweldige geboortegolf

blijft in de ogen van de heerser dreigen

eigen land en volk te overspoelen

Dus gaat hij een stap verder

Vroedvrouwen krijgen geheime orders

om als Israëlitische vrouwen baren

de meisjes te halen

maar de jongens hun geboorte

niet te laten overleven

En hoe luidt de instructie?

Windt hem ongezien

de navelstreng strak om de nek

duw hem terug naar binnen

en laat hem stikken in de moederschoot

Maar desondanks blijven

Israëlitische jongens

in groten getale ter wereld komen

en worden de vroedvrouwen

ter verantwoording geroepen

En wat zegt zo'n vroedvrouw?

'Wij hebben het niet in de hand
Voor een Egyptische vrouw
is het baren een gecompliceerde zaak

Het is een pijnlijke kwestie
van urenlang gekrijs en gepers en getrek
waarbij we ons van de
ingewikkeldste kunstgrepen
moeten bedienen
en waar dan ook dikwijls
het mes aan te pas moet komen
Maar komen ze ons roepen
als bij een Israëlitische vrouw
de weeën een aanvang nemen
hoeveel haast we ook maken
als we daar ter plekke arriveren
is meestal het kind al geboren
En wat moeten we dan?
Het al geboren kind openlijk
smoren in de wieg of het doodslaan

bij de moeder aan de borst?’

Dat geeft de heerser weer te denken
En wat gaat er zoal in zijn hoofd om?

‘Als onkruid een tuin begint te overwoekeren
moet dat onkruid er worden uitgerukt
Als een teveel aan vogels
een bedreiging vormt voor de oogst
moeten die vogels worden afgemaakt
Als kanker een gezond lichaam
aan het aantasten is
moet die kanker worden weggesneden’

Hij stuurt legereenheden
op patrouille in de grotendeels
door Israëlieten bevolkte
stadswijken en landstreken

Aan hen moet onmiddellijk
gerapporteerd worden
waar er een geboorte plaatsvindt

En wie daar weet van heeft
maar er geen melding van maakt
maakt zich schuldig aan landverraad

En dan dienen de soldaten
het aangewezen huis binnen te dringen
en wordt daar een pasgeboren
mannelijke nazaat aangetroffen
dan moet die worden gedood

En zie die soldaten

Die ene die er genoeg in scheidt
zo'n jongetje aan het zwaard te rijgen
en dan naar buiten te lopen
om hem dood vanaf het bebloede zwaard
met een wijde boog meters verder
het water in te slingeren

En die andere
die daar direct ter plekke
om het vaderland te dienen

de treurende moeder
weer zwanger probeert te maken
van een nakomeling van edeler soort

En die drie die in de rij staan
om dat wat hij doet
nog eens over te doen
om de kans op conceptie te vergroten

De heerser heeft een dochter
En wat vertelt die dochter?
'Ik kon alles krijgen wat ik hebben wou
En alles wat ik krijgen wou dat heb ik nu
En nog wel meer dan dat
En als ik er ooit eens blij mee was
dan ben ik dat niet meer
Ik ben erop uitgekeken
Wat moet ik er eigenlijk mee?
Dat ik het heb neemt niet weg
dat ik het links laat liggen
me stierlijk aan het vervelen ben
en aan niets nog behoefte heb

Ik heb het warm
Ik geef aan dat ik me baden wil
Ik begeef me naar de plek
waar ik dat meestal pleeg te doen
Met een gevolg van vrouwen
om mij op mijn wenken te bedienen
en soldaten om mij te beschermen
Of om me te bewaken
Dat weet ik nou ook niet precies
Wordt er een grote tent opgezet
Sta ik aan het water te overpeinzen
of ik toch maar niet liever thuis was gebleven
zie ik opeens in de rivier een mand drijven
waar een naakt kind in ligt te spartelen
Nou kijk ik daar eerst
nog niet eens zo van op
want er drijft hier wel eens meer
een kind langs
maar dan toch duidelijk dood
en niet in een mand
En had die mand niet allang
gezonken moeten zijn

en dat kind verdronken?

Zeg ik tegen zo'n vrouw

die naast me staat

'Vooruit

Het water in

Die mand pakken

en mij dat kind brengen'

Maakt ze aanstalten

haar kleren uit te trekken

Zeg ik

'Ga je je nou uit staan kleden?

Als je daar klaar mee bent

is dat kind al voorbij gedreven

en niet meer in te halen'

En ik duw haar de plomp in

met kleren en al

Nu zijn er maar een paar van die vrouwen

die kunnen zwemmen

maar gelukkig blijkt zij daar één van te zijn

En even later reikt ze vanuit het water

zo'n andere vrouw die op de kant staat

die mand aan die zij vervolgens
naar me toe draait
om mij dat kind te laten zien
En ik zie dat die mand
is dichtgesmeerd met pek
en ik zie dat kind
En ik weet niet wat me overkomt
Mijn bloed begint sneller te stromen
mijn hart bijna hoorbaar te kloppen
want mijn ogen
waaruit de tranen over mijn
opeens gloeiende wangen
beginnen te stromen
hebben nog nooit zoiets moois gezien
Nog nooit zoiets moois als dit kind
Als dit prachtige jongetje
En ik til hem uit de mand
en druk hem aan mijn borst
En alles in me schreeuwt om dit kind
Ik wil dit kind
Dit is mijn kind
Dan komt een soldaat aanzetten

met meisje van een jaar of tien
Dat meisje is nat
Die komt ook uit het water
Ze zegt me dat ze
een Israëlitische vrouw weet
die net haar pasgeboren kind heeft verloren
en dat die nu dit kind wel zou kunnen zogen
En ik begrijp meteen hoe het zit
Dit is doorgestoken kaart

Dit is natuurlijk het zusje van mijn zoon
die in het water die mand
de juiste richting op heeft geduwd
en die Israëlitische vrouw
waar ze mee op de proppen komt
is vast en zeker de biologische moeder
Maar ik doe net of mijn neus bloedt
en zeg tegen die soldaat
dat hij met dat meisje mee moet gaan
om die vrouw te gaan halen
Want mijn kind moet gezoogd worden
en dat mag zij dan wel doen'

Ze noemt het kind Mozes

En wat vertelt die Mozes?

‘Ik groei op als een Egyptenaar

Eerst komt er elke dag

een Israëlitische vrouw

vaak vergezeld van haar dochter

om mij te voeden en te verzorgen

Haar heb ik liever dan mijn moeder

Ze is rustig en dat is mijn moeder niet

Die loopt de hele dag uitgelaten

met me rond te zeulen

drukt me onophoudelijk tegen haar borst

overlaadt mij voortdurend met kussen

en lispelt onafgebroken in mijn oor

dat ze van me houdt

en dat ik haar gelukkig maak

Wat ze wat ik als klein kind

al vast kan stellen

helemaal niet is

Als ik zeven jaar oud ben

trouwt ze met een generaal

en raakt al gauw zwanger
Het loopt uit op een miskraam
die ze maar ternauwernood overleeft
en daarna wil ze
met al wat kinderen betreft
niets meer te maken hebben
Ik roep nog enkel afschuw in haar op
Ik mag haar niet meer onder ogen komen
Ze verstoot me
Ik word opgenomen in het huishouden
van een oudere zuster van die generaal
een kille matrone
die mijn opvoeding overlaat
aan een bejaarde leraar
en een afstandelijke gouvernante
Ik zie mijn moeder alleen nog
tijdens de jaarlijkse militaire parade
En ik weet dat zij dan weet
dat ik daar dan ook ben
en waar op de tribune
haar schoonzuster met haar gevolg zit
en ze kijkt alle kanten op

maar geen moment die richting uit

En dan ben ik twintig jaar oud
en bezoek ik nog heimelijk mijn voedster
in het huis waarin ze woont
met haar man en haar dochter
die Mirjam en haar zoon die Aäron heet
Ik trek me het lot van de Israëlieten aan
Ik zoek ze op
Op de plekken waar ze werken
Zo kom ik eens bij een steengroeve
waar de Israëlitische arbeiders
in opstand zijn gekomen
Er is een ordedienst uitgerukt
om het oproer de kop in te drukken
Hier en daar zijn schermutselingen
waar ik van wegloop
En ineens ben ik op een stille plek
waar een Egyptenaar met zijn wapenstok
een Israëliet aan het aftuigen is
Wat ik zie is afgrijslijk
De perverse triomf

het sadistische genot
in de ogen van de een
die in blinde drift
de ander maar af blijft ranselen
al ligt die allang weerloos
voor dood aan zijn voeten
De een en de ander
De een waant zich superieur
maar ziet die superioriteit
alleen maar bevestigt
in de mate waarin hij de ander
aan zich onderwerpen kan
Hoe meer pijn de ander
door zijn toedoen lijdt
hoe overtuigder hij raakt
van zijn overwicht
Hoe hoger hij zich wil verheffen
des te dieper denkt hij
de ander te moeten vernederen
Kille woede
maakt zich van mij meester
Ik pak een steen op

loop in een boog om de man heen
sta achter hem
en sla hem de schedel in

Daar ligt hij dood naast zijn slachtoffer
die juist weer tekenen van leven vertoont

En ik voel het

In de Egyptenaar die buiten mij staat
dood ik de Egyptenaar die in mij is

Er klinkt applaus

Op een glooiing staat een groepje Israëlieten

Een paar met bebloed hoofd

Een van hen steekt zijn duim op

En ik ren weg

Een moordenaar

Ik ben voortvluchtig

Ik moet het land uit

Ik weet niet waarom maar ik ga
naar het huis van mijn voedster

Ik doe daar verslag

Ze zijn geschokt

En onthullen dan de waarheid

die ze uit veiligheid ook voor mij
al die jaren hebben verzwegen
De voedster is mijn echte moeder
Haar man mijn vader
Aäron mijn broer
Mirjam mijn zuster
Ik ben een Israëliet'

Mozes vlucht de grens over
De dochter van de heerser
gaat het toch nog maar eens proberen
maar overleeft de tweede miskraam niet
Ook de heerser sterft
Er komt een opvolger
En wat verkondigt die nieuwe heerser?

'Mijn eerste decreet is om de executie
van pasgeboren Israëlitische jongens
een halt toe te roepen
Mijn voorgangers zijn erin geslaagd
die ons zo vijandige bevolkingsgroep
zo in het maatschappelijk bestel

te verankeren
dat hun negatieve agressie
is omgezet in positieve productiviteit
We hebben hen weten terug te dringen
tot in de onderlaag van de bevolking
waar ze en in vele gevallen
misschien wel tegen wil en dank
het fundament vormen
van de welvaart van dit land
We zijn de trotse bezitters van grote graanschuren
die door hen worden gevuld
We regeren vanuit statige paleizen
die door hen worden gebouwd
Wij komen tot rijkdom
door beslag te leggen
op de opbrengst van hun arbeid
Wij kunnen steeds ruimer leven
en de beschaving verfijnen
door hen voortdurend te dwingen
de productie op te voeren
En zo maken ze deel uit van ons volk
en hebben ze recht van bestaan'

Mozes treedt in het buurland
in dienst bij een veehouder

Rustig werk
Veelal in de buitenlucht
De veestapel beheren
Toezicht houden op stalknechten
Herders op pad sturen

Zo gaat hij eens na uren lopen
op zoek naar nieuw graasgebied
ver van de bewoonde wereld
zitten op een grote steen

Hij schroeft de dop van zijn veldfles af
en zet die aan zijn lippen
om eruit te drinken

Springt ineens op
Gooit de veldfles ver van zich af
En verheft zijn stem

Hij wordt aangesproken
door zijn eigen stem
maar is zelf de spreker niet

Diep van binnenuit
breekt iemand
krachtig in hem door

Iemand
die hem volledig overmant

Die als uit het water
vanaf de donkere bodem opduikt
naar de oppervlakte en het licht
uit grote behoefte
om gehoord te worden

Ik ben de Ene

De Enige

Ik ben alle mensen
maar ook jou alleen

Ik ben jou meer
dan jij jezelf bent

Zoals ik meer de Israëlieten ben
dan zij zichzelf zijn

Ze lijden
maar ontkennen dat

Er zijn er
die zich schikken in hun lot
die denken dat het niet anders kan
die slaafs in het gareel lopen
die zich erbij neerleggen
dat het leven nu eenmaal zwaar is

Er zijn er
die meer dan anderen
proberen hun best te doen
hopend dat ze opvallen door hun ijver
en dan uit de rij worden gehaald
om te worden beloond en geprezen

Er zijn er
die denken dat de dag aan zal breken
dat de rollen worden omgedraaid
dat zij eens de macht kunnen grijpen
om op hun beurt
hun onderdrukkers te onderdrukken

Er zijn er
die hun heil zoeken in religie
die goden aanbidden
die door hun onderdrukkers zijn bedacht
en dus eigenlijk hun onderdrukkers vereren
en deemoedig buigen voor hun gezag

Ze ontkennen mijn bestaan
en dat in mij hun redding ligt

Ze kiezen
om hun waan in stand te houden
het isolement

Ze keren zich van mij en elkaar af
Verbreken de onderlinge band
Dwalen als verdwaasde eenlingen
steeds verder van hun oorsprong af

Niet beseffend
dat er door hun denken en doen
niets zal veranderen
Dat dat wat ze hopen
nooit plaats zal vinden
Dat de machtsverhoudingen
niet zullen verschuiven
Dat alles voor hen
zal blijven zoals het is
Tot de dood erop volgt

Mozes

Je bent de enige nog
die ik bereiken kan

Ga terug naar Egypte

Ik zal je leiden

Wees mijn stem

Wees mijn werktuig

Door jou zal ik mij manifesteren
de macht van Egypte breken
en de Israëlieten bevrijden

We brengen ze terug naar Kanaän

Naar de grond

door hun voorouders

tot vruchtbare aarde gemaakt

Het land dat hen

al zijn ze het vergeten

rechtmatig toebehoort

Mozes krijgt een teken

Er groeit daar een braamstruik

Die struik ontvlamt

maar wordt door het vuur niet verteerd

verspreidt geen rook

Staat frisser en groener

met opeens veel meer bramen

in lichterlaaie

Mozes stapt uit de veehouderij

Keert terug naar Egypte

Vestigt zich in de hoofdstad

Vindt direct in zijn zuster Mirjam

en zijn broer Aäron bondgenoten

Maakt de kwestie aanhangig

binnen de Israëlitische gemeenschap

Krijgt vooral de jonge mannen op zijn hand

Zo is daar Joshua

aanvoerder van een groep rebellen

die vanuit de bergen
door middel van gewapende acties
het dictatoriale gezag
aan het ondermijnen is

Zo is daar Kaleb
arbeider op de steenfabriek
die de Israëlieten
wil bewegen in opstand te komen
maar na contact met Mozes
van dat voornemen afziet
om in het geheim
de uittocht voor te gaan bereiden

Zo wordt een aanzienlijke achterban
op de been gebracht en besloten
de confrontatie met de heerser aan te gaan

Die trekt elke dag vroeg in de ochtend
met een groot gevolg
naar een bepaalde plek aan de rivier
om daar de zon op te zien te komen

die hij als een god vereert

Mozes en Aäron wachten hem daar op

Aäron is de betere spreker

Hij spreekt de heerser toe

‘Wij moeten u mededeling doen
van het feit dat een hogere macht
zich aan ons heeft geopenbaard
die de maatschappelijke positie
die we hier gedwongen worden in te nemen
scherp veroordeelt
als zijnde onhoudbaar en mensenwaardig
In de verstrengeling van onze volkeren
dreigt het onze te verstikken
Wij geven u derhalve zeven dagen de tijd
ons te ontbieden om te bespreken
hoe voor beide partijen
op bevredigende wijze
de band kan worden verbroken
en wij terug kunnen keren

naar het land van herkomst
Mocht u ons binnen zeven dagen
daar niet toe uitnodigen
dan zal in dit land
al het water veranderen in bloed
wat dan ook weer zeven dagen
van kracht zal blijven'

De heerser weet niet wat hij hoort
en geeft tenslotte zijn reactie

'Wel
u bent in de gelegenheid geweest
te zeggen wat u wilde zeggen
en ik heb het aangehoord
En over hogere machten gesproken
achter u staat de zon
op het punt om op te komen
Ik verzoek u dan ook om u per direct
buiten mijn gezichtsveld te begeven
Ik ontzeg u het recht
tussen mij en de zon in te mogen staan

En reken er niet op dat ik u uit ga nodigen
voor een discussie over iets
waar niet over te discussiëren valt
En al het water zal veranderen in bloed?
Dat wil ik wel eens zien
Ik verheug mij erop
een dergelijk schouwspel
in het vooruitzicht te hebben
Maar voor nu mijne heren
uit mijn ogen
En snel'
De heerser vindt het nodig
om dit gebeuren
dat hij als een belediging opvat
te bestraffen

De Israëlieten die als tichelaar
werken op de steenfabriek
krijgen stro geleverd
om daar met klei en water
tegels van te bakken

Hij verordonneert
dat de levering van dat stro
gestaakt moet worden

De tichelaars moeten in het vervolg
maar zelf aan dat stro zien te komen
Maar worden wel geacht
dagelijks dezelfde hoeveelheid tegels
te blijven produceren

Mozes krijgt Dathan
één van de Israëlitische opzichters
van de steenfabiék
op zijn dak
En wat zegt die Dathan?

‘Weet je wat het is?
Als jij het gezag beledigt
wordt dat op ons verhaald
Ik bedoel
de tichelaars moeten nu zelf voor stro zorgen
En er is geogst

Waar is er nog stro te vinden?
Toch nergens meer
Die staan nu maar huilend en vloekend
de stoppels uit de grond te trekken
en halen natuurlijk bij lange na
het verplichte aantal tegels niet
En wij opzichters moeten erop toezien
dat dat wel gebeurt
Maar hoe kun je ze opjatten
om het onmogelijke te doen?
En dan worden wij opzichters bestraft
Wij krijgen met de zweep

Geloof je me niet?
Moet ik me uitkleden?
Wil je mijn rug zien?
Ik bedoel
jij hebt je met ons niet te bemoeien
We zijn allang blij dat we werk hebben
en proberen dat zo goed mogelijk te doen
Wat heb je in gedachten?
Een staatsgreep?

Moet de regering omver?

Het systeem worden ontregeld?

Wat wil je?

Een leeuw dood gooien

met een korst brood?’

Ik ben de Ene

De Enige

Ik nader van binnenuit

En jullie zijn als de dood

Jullie weten waar ik voor kom

Ik kom voor het juk

Om het juk

waar je aan gewend bent geraakt

dat je vertrouwd is geworden

dat je als houvast bent gaan zien

van jullie schouders te nemen

En hoe hevig je je ook verzet

al schreeuw je het uit

dat juk dat hoort daar niet

dat mag daar niet zijn

dat juk gaat eraf

En jij
die ze dat juk hebt opgelegd

Om het onvermijdelijke af te wenden
hoef je alleen maar een stap terug te doen

En hoe meer
onzekerheid je onverzettelijk maakt
hoe meer
trots je dwingt niet toe te geven
hoe meer
angst je ertoe drijft
om alles in de hand te houden
hoe meer
verbetenheid je je greep doet verstevigen
des te dieper is straks je val

Mooi zo
Daar gaan we dan

In rivieren en kanalen
in meren en plassen
in poelen en vijvers
in greppels en moerassen
tot in de houten en stenen waterbakken toe
verandert al het water in bloed
Waar de vissen dood in boven komen drijven
Dat een penetrante stank verspreidt
Dat te smerig is om het te drinken
of om erin te zwemmen
of er kleren in schoon te wassen
En wie naar drinkwater gaat graven
stuit ook enkel op bloed

Alleen het water dat de Israëlieten
van tevoren in emmers en kruiken
hebben verzameld
blijft gewoon helder water

En na een week
is ook al het bloed dat weer

De heerser vraagt de Israëliet Kores
te bemiddelen tussen hem en de
zoals hij ze noemt opstandelingen
En wie is die Kores?

‘Ik importeer Perzisch reukwerk
Daar heb ik als enige de licentie voor
Reukwerk dat in de hoogste kringen
bij de vrouwen zeer in trek is
Hier in Egypte zijn ze dus
wat de levering van dat product betreft
van mij afhankelijk
en dat heeft ze doen besluiten
het verbod
om een eigen zaak te beginnen
in mijn geval op te heffen
Dat heeft mij geen windeieren gelegd
en mijn status zo verhoogd
dat ik me nu vrijelijk
onder de elite kan bewegen
en een graag geziene gast ben

bij nationale feesten en plechtigheden
Ik benader de oproerkraaiers
die volgens mij hun eigen glazen
aan het ingooien zijn
om ze te melden dat ik namens de regering
op zal treden als tussenpersoon
waarop ik de boodschap meekrijg
dat het bewind nogmaals
een week wordt gegeven
om in onderhandeling te treden
en dat er anders opnieuw
en weer zeven dagen lang
een plaag over het volk
zal worden afgeroepen'

De heerser laat niets van zich horen
dus tijd voor de tweede ronde

Het water begint te wemelen van de kikkers
Die springen op de kant
en zijn vals kwakend massaal in opmars

Glibberen huizen binnen
Bespringen bewoners
Krioelen over tafel en vloer
Hopen zich op in voorraadkast en oven
Dringen door tot in slaapkamer en bed

En in de tijd dat het je lukt
er vijf naar buiten te werken
zijn er alweer twintig binnengekomen

Maar aan de huizen van de Israëlieten
gaan ze voorbij

Na een week vindt er onder dat gebroed
algehele sterfte plaats
Het hele land ligt bezaaid met dooie kikkers
die bijeengeraapt en op hopen worden gegooid
En als die kikkerlijken zijn uitgedroogd
worden die hopen in brand gestoken

De heerser krijgt weer een week
maar de Israëlieten worden niet ontboden

Dus ja

Door het hele land stuiven er
schijnbaar stofwolken op

Het blijken enorme
zwermen muggen te zijn
die zich met hitsig gegons
storten op mens en dier

De mannen en vrouwen
die werken op het veld
proberen met toegeknepen ogen
al die muggen van zich af te slaan
Worden van alle kanten
overal waar de huid onbedekt is
gestoken en kunnen zich
maaiend met hun armen
nog maar stap voor stap verplaatsen

En je kunt de deur achter je dichtslaan
maar ze komen onstuitbaar met hordes tegelijk

door het sleutelgat naar binnen razen
en in een oogwenk is het hele huis er vol van

Alleen de Israëlieten kunnen gerust
de buitendeur open laten staan
Er komt geen mug naar binnen

Precies een week later is
hun hoeveelheid weer geslonken
tot het voor de tijd van het jaar
gebruikelijke aantal

Maar ook nu blijft de heerser
halsstarrig weigeren hen te ontvangen
Al weet hij wat de consequentie is

Overal komen de stortplaatsen voor vuil
tot leven

Die zie je krioelen van het ongedierte
Het kruipt of springt
uit al die vuiligheid weg
of vliegt eruit op

en gaat tot de aanval over

Met luizen in het haar

vlooien over het hele lichaam

terwijl teken zich vastbijten in de huid

worden mensen door wespen

steekvliegen en andersoortig vliegend tuig

nog dieper en pijnlijker gestoken

dan de muggen al deden

De Israëlieten worden ook nu weer gespaard

Die worden niet belaagd

Onaangetast staan ze te midden van Egyptenaren

die zich vloekend wild staan te krabben

vanwege ondraaglijke jeuk

Maar naar verwachting

trekt het ongedierte

na opnieuw een rampzalige week

zich terug in het vuil

De oudste zoon van de heerser

spreekt zijn vader toe

‘Dit moet stoppen

Als dit zo doorgaat

loopt het uit op een catastrofe

Als de Israëlieten zeggen dat dit ophoudt

als u met ze gaat onderhandelen

dan moet u met ze gaan onderhandelen

Dat bent u aan land en volk verplicht

U dient in te gaan op elk voorstel

dat hier een einde aan zou kunnen maken

Ook als dat betekent

dat u het hoofd moet buigen

of een knieval moet doen

Alles hangt af van u

Als u blijft weigeren

dan zult u hier en terecht

aansprakelijk voor worden gesteld

Dan hebt u hoogst persoonlijk

de verwoesting van dit land

en de teloorgang van dit volk

op uw geweten’

Kores komt bij Mozes en Aäron
met de boodschap dat de heerser
ze nu dan toch wil spreken

Bij de onderhandeling is ook
zijn oudste zoon aanwezig
en treedt zelfs op als woordvoerder

Hij gaat in gesprek met Aäron
terwijl Mozes en de heerser er
zwijgend en ongemakkelijk bij zitten

‘Ik kan u meedelen
dat de regering bereid is
om in nauw overleg met u
te komen tot volledige integratie
van de bevolkingsgroep
waar u deel van uitmaakt

Wij beloven dat de Israëlieten van nu af
beschouwd en behandeld zullen worden
als volwaardige staatsburgers

Het verfoeide kenteken mag worden afgelegd

Alle restricties wat betreft

maatschappelijke ontplooiing

worden opgeheven

En discriminatie zal worden bestraft'

Aäron geeft antwoord

'Laten we beginnen

onze waardering uit te spreken

voor uw duidelijk getoonde goede wil

om uit de impasse te raken

Maar daarbij moeten wij ook uitspreken

dat wij een dergelijke gelijkschakeling

van twee door tweespalt

aan elkaar geklonken volkeren

onmogelijk achten

Wij willen juist een scherpe scheidslijn

getrokken zien

Wij menen dat elk in vrijheid

en los van de ander

op eigen grondgebied en voorwaarden

tot eenheid zal moeten komen
En dat dat de absolute voorwaarde is
voor een misschien
ooit nog eens te sluiten verbond'

De heerser snuift
Staat op en verlaat het vertrek

En jawel
Oorzaak en gevolg
De pest breekt uit onder het vee
Op de weilanden en in de stallen
zakken runderen doodziek door hun poten

En niet alleen runderen
Ook paarden en ezels
schapen en geiten

Jammerlijk loeiend
hinnikend en balkend
blatend en mekkerend
zijgen ze zieltogend ter aarde

Als het na zeven dagen over is
liggen er overal in het land
hele kuddes
duizenden dieren
met gieren erop neergestreken
en door hyena's aangevreten
dood in het rond

Alleen het vee door Israëlieten gehoed
loopt niet ziek geworden
nog steeds rustig te grazen
alsof er niets is gebeurd

Kores laat weten
dat ze het bij de heerser
nu echt hebben verbruid
Dat die ze nooit meer wil zien
Maar dat zijn oudste zoon
dan nog wel bereid is
om in gesprek te blijven
Mozes en Aäron kloppen aan

bij de kapitale villa die hij bewoont
in een buitenwijk van de stad

Hij is verlaat
Ze worden verzocht
in de weelderige tuin
plaats te nemen en te wachten

Daar worden ze aangesproken
door zijn twintigjarige zoon
De kleinzoon van de heerser

‘Ik wil even aan u kwijt
dat ik tijdens mijn studie
grote bewondering heb gekregen
voor Jozef de zoon van Israël
die hier ooit onderkoning was
En ik durf te beweren
dat Jozef de zoon van Israël
in die hoedanigheid
dit land groot heeft gemaakt
Het is door hem bijvoorbeeld

dat de grote graanschuren
werden gebouwd
om er in de jaren van rijke oogst
graanvoorraad in op te slaan
en dat we daardoor
menige hongersnood
hebben kunnen overleven
Mijn vader zal mijn grootvader opvolgen
en ik dan weer mijn vader
En dan hoop ik net zoveel
voor het land te kunnen betekenen
als Jozef de zoon van Israël'

Zijn vader voegt zich bij hen
en doet zijn beklag

'Dit is niet te doen
Dit is een onmogelijke opgave
Een onhoudbare situatie
Ik sta tussen een uitgeput volk
en een onverzettelijk gezag in
en probeer dan ook nog en echt

dat moet u van mij aannemen
waar ook maar mogelijk
voor uw belang op te komen
En de onderhandelingen
zijn nu toch geopend
dus vraag ik u dringend
uw god te verzoeken
geen plagen meer te sturen’

Aäron geeft antwoord

‘Het doen van een dergelijk verzoek
is ons niet vergund
Wij zijn maar enkel boodschappers
Het enige wat wij kunnen doen is
overbrengen wat ons wordt gedicteerd
Wij hebben geen inspraak
Wij kunnen geen tegenwerping maken
Wat de hogere macht uiteindelijk beschikt
grijpt plaats buiten ons om
Wij zijn niet bij machte
daar ook maar enigszins

de hand in te hebben'

Nee

Inderdaad

Laat mij maar begaan

Een regen van fijne stof daalt neer

Stof zo fijn

dat die dwars door kleren heen

doordringt tot op de huid

en zo niet alleen op gezicht en handen

maar over het hele lichaam

ontstekingen veroorzaakt

stinkende zweren

etterende puisten

afzichtelijke blaren

En wie binnen blijft wordt

door wie van buiten komt besmet

Geen geneesheer weet raad

Geen zalf die uitkomst biedt

Met hoge koorts ligt zo goed
als heel de bevolking
doodziek in bed

Maar op Israëlieten heeft de stof
deze nare uitwerking niet

En opeens na een week
kreten van verbazing
zuchten van verlichting
want bij een ieder
is op slag de koorts gezakt
en de huid weer gaaf

Bij de volgende bijeenkomst
in de tuin achter de villa
is de kleinzoon van de heerser
ook weer aanwezig

Zijn vader komt met een verzoek

‘Mijn zoon zal hier ooit regeren
Als u geen bezwaar maakt
wil ik hem graag betrekken
bij het zoeken naar wat er moet gebeuren
om aan deze crisis een einde te maken’

Mozes reageert

‘Wij zijn alleen maar blij
met meer oren
die bereid zijn te luisteren
en hersens
die over wat die oren horen
na willen denken’

De vader komt met een plan

‘Binnen het rijk is nog veel onbewoond gebied
Daar zouden jullie
eigen nederzettingen kunnen stichten
met een zekere mate van zelfbestuur

maar dan moeten er wel
en dat is nu eenmaal noodzakelijk
voldoende werkkrachten achterblijven
om steden te bouwen en wegen aan te leggen’

Zijn zoon reageert

‘Maar ook dat is de oplossing niet
Er is geen concessie te doen
en geen compromis te sluiten
Het is het een of het ander
Zij willen hier weg
maar dat kunnen wij niet toestaan
Als zij vertrekken
stort de economie in
en valt de samenleving uiteen
Hun uittocht betekent onze ondergang

Maar als ze blijven
dan gaan zij ten onder
dan houden ze als volk op te bestaan’

Goed geredeneerd

Volgende stap

Uit asgrauwe bewolking

steekt met donder en bliksem

een hagelstorm op

In heviger vlagen en met stenen

groter en scherper dan ooit

klettert de hagel neer

De aarde wordt gegeseld

dieren gestenigd

bomen en planten verwoest

Op de akkers

met vlas nog in de knop

en gerst al in bloei

worden al die halmen neergeslagen

Mensen rennen ontredderd rond

met helmen op

om het hoofd te beschermen

of weren met gietijzeren deksels
of hardhouten schilden
de hagelstenen af

Dag en nacht gaat het door
Zeven dagen lang

De Israëlieten
van tevoren op de hoogte gesteld
hebben hun daken verstevigd
en blijven met mondvoorraad genoeg
wijselijk binnen

Daarna in de villa kijkt Mozes
door het raam naar de ravage
die een tuin is geweest

De zoon van de heerser
zit in somber gepeins verzonken

De kleinzoon heeft landkaarten voor zich
om eens te zien waar Kanaän ligt

en hoe je daar moet komen

Een oververmoeide Aäron
vecht tegen de slaap

Er valt niets meer te bespreken

Ook binnen de regering
is het crisisonderzoek gestaakt

In de tempels wordt geofferd en gebeden
in een poging om het conflict te verleggen
naar het allerhoogste niveau
maar van de dode gezichten
van de afgodsbeelden
die ze daar vereren
valt niet af te lezen
of ze wel op te roepen zijn
tot een godenstrijd

Een week respijt

En daar gaan we weer

De oostenwind voert
duizenden en duizenden
sprinkhanen aan

Ze bedekken de aarde
zodat die er zwart van ziet

De zagende
snerpende hoge tonen
van hun oorverdovende getsjirp
teisteren ieders gehoor

De na de hagel nog overgeschoten
weinige planten en vruchten
vreten ze op en de bomen
als er nog wat groen op zit
nu dan echt helemaal kaal

Als je je huis in vlucht
hoe snel je de deur ook open doet
en meteen weer dicht

die beesten zijn al binnen
en maken verdere bewoning tot een hel

De Israëlieten
ook nu weer gewaarschuwd
blijven met alle deuren dicht
wederom binnenshuis

Pas na een week draait de wind
zwelt aan tot een storm en jaagt
al die sprinkhanen naar zee

De zoon van de heerser
blijft druk uitoefenen
op zijn vader en de regering
en haalt tenslotte
wat het hoogst haalbare betreft
het onderste uit de kan

Hij ontbiedt Mozes en Aäron
en kan meedelen dat het gezag
alle Israëlietische mannen

van veertig jaar en ouder
toestemming verleent
om het land te verlaten

De pijnlijke stilte
die na zijn woorden valt
maakt maar al te duidelijk
dat ook dit aanbod
niet de oplossing biedt

Tenslotte is het Mozes die reageert

‘De man die in vrijheid kan leven
maar daar vrouw en kinderen
voor moet verlaten
blijft liever slaaf’

We zijn er bijna
Maar nog niet helemaal

De zon is nog maar net opgekomen
of er treedt diepe duisternis in

Alsof per direct die zon ophoudt te bestaan

Er is niets meer te zien

Niet of je nog binnen of al buiten bent

Niet de ander

hoe dicht die ook voor of naast je staat

Niet jezelf

Niet je handen

als je die op ooghoogte brengt

Moeders proberen wanhopig rondtastend

stap voor stap op het geluid af

hun huilende kinderen te bereiken

De mannen en vrouwen

die werken op het veld

weten zich tenslotte

al roepend naar elkaar

in deze pikdonkere wereld

te verzamelen

Gaan zich hand in hand

als groep verplaatsen
Maar zijn al na een paar stappen
elk gevoel voor richting kwijt

En ook al lukt het je
dat wat je daar voor nodig hebt
bijeem te brengen:
Er is geen vuur te maken
geen lamp aan te steken
geen kaars te branden

Door die gitzwarte nacht
wordt elk sprankje licht
dat erin door wil dringen
geweerd

Wordt elke vonk
die erin op wil vlammen
gedoofd

Mozes is de enige die nog alles kan zien
Alleen voor hem is het wat het

voor iedereen zou moeten zijn:

Klaarlichte dag

Hij loopt door de stad

Passeert zittende

staande

schuifelende

in zichzelf gekeerde

of verdwaasd in het donker

turende mensen

Hij gaat de huizen binnen van Israëlieten

en spreekt de bewoners moed in

Die hebben het

wetende wat er komen zou

zo gearrangeerd

dat ze alles in één kamer

bij de hand hebben

Daarna loopt hij naar het paleis

De grote poort staat wagenwijd open

De wachtposten zijn onbemand

De wachters tasten kennelijk
om hun standplaats te bereiken
nog in het duister

Hij loopt naar binnen
regelrecht de troonzaal in

De heerser zit met zijn ogen dicht
ineengezakt op de troon

Hij opent zijn ogen
als Mozes voor hem staat
en vraagt wie daar is

Mozes maakt zich bekend

De heerser springt op
probeert tevergeefs
een gestalte te ontwaren
en begint als in zichzelf te praten

‘Wat zijn jullie voor mensen?’

Goed beschouwd
kwamen jullie hier als vreemdelingen
Buitenlandse gasten
die zijn blijven hangen na een familiereünie
Wat geen recht geeft op vast verblijf
en zeker niet op vestiging
Maar in Kanaän heerste hongersnood
Jullie wilden hier maar al te graag blijven
Wij hebben jullie opgenomen
En dat vraagt van jullie kant
respect voor ons gezag en onze cultuur
en het zonder protest aanvaarden
van de positie die je in de samenleving
toegewezen krijgt
We hebben jullie een plek gegeven
en nu dat werkzaam is gebleken
en vrucht begint te dragen
willen jullie weg
En terug naar Kanaän?
Waar je voormalige landgenoten
door binnengedrongen volkeren
pas werkelijk worden onderdrukt?

Denk je dat je daar met gejuich
welkom wordt geheten?
Ze staan je bij de grens al op te wachten
Jullie komen het land niet in
En dat wordt een hopeloze situatie
voor een volk dat alle schepen
achter zich heeft verbrand
En jullie worden geleid door een god?
Luister
Ik heb de plechtige eed gezworen
om in voor en tegenspoed
dit land te besturen
dit volk te regeren
het systeem te verdedigen
en de beschaving te handhaven
En ik weersta elke god
die dat teniet wil doen
zelfs als dat zou betekenen
dat ik en dit land en dit volk
daarbij ten onder zullen gaan'

Als het weer licht wordt

komt het ontregelde dagelijkse leven
maar moeilijk weer op gang

En duizenden betogers trekken
met spandoeken en leuzen scanderend
op naar het paleis
waar ze stuiten op een weer
hermetisch gesloten poort
en een cordon van soldaten
met de wapens in de aanslag
Een week van chaos
En dan de genadeslag

Om middernacht zijn eensklaps
alle eerstgeborenen overleden

Bij een ieder
die ooit eens of nog maar pas
als eerste kind in het gezin
ter wereld kwam
komt op slag het hart tot stilstand
en houdt het ademen op

Wel de eerstgeboren kinderen
die nog een vader en moeder hebben
of van wie tenminste nog
één ouder in leven is

Want de opzet is niet zozeer
de kinderen te laten sterven
als wel de ouders daardoor te treffen

En dit voltrekt zich
niet alleen bij mensen
van alle rangen en standen
maar ook bij de dieren

Uit de holen
de stallen
de hutten
de huizen
en de paleizen
klinkt een hartverscheurend geweeklaag op
Een groot landelijk rouwbeklag

Een aanzwellend jammeren
waarin het geluid van mens of dier
niet meer te onderscheiden is

Alleen de Israëlieten
hebben wat dit betreft
geen dode te betreuren

Ook de zoon en de kleinzoon van de heerser
worden tijdens een nachtelijk gesprek
in de villa door het noodlot getroffen

Ze zitten met hun hoofd
voorover op tafel
dood op hun stoel

In alle vroegte
worden Mozes en Aäron
door soldaten van hun bed gelicht
en voor de heerser geleid
Die is in alle staten

‘Waag het niet
Waag het niet je nog weer
te beroepen op een hogere macht
Waag het niet nog eens te beweren
dat jullie handelen op goddelijk bevel
Jullie
Jullie alleen
stel ik aansprakelijk voor het plegen
van deze gruwelijke aanslag
Jullie stel ik persoonlijk
verantwoordelijk voor de dood
van onschuldige mensen en kinderen
en het onvoorstelbare leed
dat hun nabestaanden heeft getroffen
Jullie zijn terroristen
Menselijk uitschot
Verspreiders van dood en verderf
Onmiddellijke executie
is voor jullie een te geringe straf
Jullie verdienen een lange lijdensweg
Jullie worden verbannen
En ik verheug me over dat

waar ik zeker van weet
dat het plaats gaat vinden
Dat jullie
buiten deze grenzen vogelvrij zijn
door andere volkeren worden aangevallen
van honger en dorst creperen
en in woestijn en niemandsland
naar de verdommenis zullen gaan
En dit keer stel ik de termijn
Elke Israëliet zij het man
vrouw of kind
die zich na deze week
nog op dit grondgebied ophoudt
wordt zonder pardon
standrechtelijk geëxecuteerd
en voor de gieren gegooid'

En zo trekken na 400 jaar
de Israëlieten uit Egypte weg
Door Mirjam en Kaleb
in groepen ingedeeld
Door het leger beschermd

dat Joshua heeft gevormd

Een al in het geheim
goed voorbereide uittocht

Velen zijn verheugd
dat ze nu eindelijk vrij zijn
en mogen vertrekken
maar velen voelen zich ook
onterecht verbannen
en waren liever gebleven

De staatsbegrafenis van zijn zoon en kleinzoon
is voor de heerser een lange droevige zit
en stelt hem in de gelegenheid
alles nog eens in overweging te nemen
en tot andere gedachten te komen

Hij gelast de bij de plechtigheid
aanwezige legerleiding
na afloop voor spoedberaad
in het paleis aan te treden

Daar trekt hij zijn rouwkleding uit
en zijn uniform aan
en spreekt hij als opperbevelhebber
van de strijdkrachten
de inmiddels gearriveerde
hoge officieren toe

‘Overmand door de woede en het verdriet
over het verlies van mijn nakomelingen
heb ik uit emotionele zwakte
de verkeerde beslissing genomen
Dit had niet mogen gebeuren
Ik mag mij niet verlagen
tot persoonlijke wraakneming
Ik dien mijn eigen gevoelens opzij te zetten
Om het landsbelang te dienen
en mijn leiderschap in ere te herstellen
kan ik niet anders dan
het genomen besluit herroepen
Ik beveel het leger de Israëlieten
te achterhalen en terug te voeren

We zullen hun hoogmoed bestraffen
en geen middel schuwen hen te dwingen
de immense materiële en geestelijke schade
die ze dit land en dit volk hebben berokkend
te herstellen'

De Israëlieten trekken door de woestijn
op naar de zee
Ze gaan om het grondgebied
van andere volkeren heen
Uit vrees dat die hen
geen doorgang zullen verlenen
en bij overschrijding van hun grenzen
tot de aanval over zullen gaan
Het leger zet de achtervolging in
sluit alle mogelijke vluchtwegen af
en weet hen tenslotte klem te zetten
tussen steile rotsen en de zee in
Ze kunnen geen kant meer uit
Maar het was een zware opmars
De legerleiding besluit een dag en een nacht
uit te rusten en op krachten te komen

alvorens tot actie over te gaan

De Israëlieten zijn de wanhoop nabij

Kores gaat tegen Mozes te keer

‘En nu?

Wat nu?

Hoe gaan we de boten regelen

om de oversteek te maken?

Want je hebt je toch hoop ik wel gerealiseerd

dat het te ver is om te zwemmen?

En dat we zo afgepeigerd zijn

dat we na een paar slagen

al zullen verdrinken

Wat heb je ons aangedaan?

Waar zijn we in beland?

Hoe heeft het zo ver kunnen komen

dat ik hier boven

huilende vrouwen en kinderen uit

mijn stem sta te verheffen

tegen een incompetente idioot

die met het woord vrijheid op zijn lippen

ons naar de totale ondergang voert?
En wat moeten we?
Slag met ze gaan leveren?
Eén strijdlustige stap in hun richting
en we worden afgeslacht
Onmiddellijke overgave
is nog de enige mogelijkheid
En ze dan op onze knieën smeken
of ze ons toch alsjeblieft
maar terug willen nemen’

Mozes dient hem van repliek

‘Het heeft geen zin je op te winden
De situatie is uitzichtloos
Er is geen ontsnappen mogelijk
Er valt menselijkerwijs
niets anders te doen
dan het maar op te geven
Wel
laten we dat dan maar doen
We geven het op

We erkennen onze onmacht

En stellen dan zo de Enige in staat

het van ons over te nemen

De Enige

voor wie overgave geen optie is'

Dan bij nacht

bij volle maan

trekt in één grote beweging

één grote golfslag

de zee zich in zichzelf terug

en valt er een rechte weg droog

dwars erdoorheen

Mozes betreedt dat pad

Links en rechts van hem

rijst als een muur het water op

De Israëlieten zien hem daar staan

zien verbijsterd

hoe de zee uit eigen bedding

naar twee kanten

voor hem opzij is gegaan
en hem doorgang verleent

Mozes wenkt ze en angstig
betreden zij het vrijgekomen pad
maar als ze tot het besef komen
dat die weg daar voor hen is gemaakt
voelen ze zich al snel veilig

Mozes begint te rennen
en ze rennen vermoeidheid overstijgend
vol vertrouwen als in een zegetocht
achter hem aan richting overkant

Als de Egyptenaren weer in beweging komen
zien ze hoe de zee zich heeft gespleten
en dat de Israëlieten zijn verdwenen
en begrijpen al gauw dat die via
de wonderbaarlijk ontstane vluchtweg
aan het ontsnappen zijn

Ze aarzelen geen moment

en zetten de achtervolging in

Maar zodra de Israëlieten
de overkant hebben bereikt
en het hele leger zich
in de doorgang bevindt
stroomt de zee terug
over de soldaten heen

Door de krachtige waterstroom
worden ze verzwolgen
en allen komen om

Niemand die het overleeft
om de heerser
verslag uit te gaan brengen
over wat er is gebeurd

Die zal onder ogen moeten zien
dat de Israëlieten zijn ontkomen
en dat op mysterieuze wijze
zijn hele leger tot op de laatste man

van de aardbodem is verdwenen

Aan de overkant zien de Israëlieten
in groten getale dode Egyptenaren
aanspoelen op het strand
met tot tevredenheid van Joshua
heel veel wapens

Ze keren zich naar Mozes
en juichen hem toe

Mozes maant ze tot stilte

‘Bedank niet mij
Bedank de Enige
die ons allen is
en ook elk van ons
maar veel groter dan wij
en heel veel groter dan jij of ik’

De Israëlieten beginnen aan
wat een triomftocht richting Kanaän

beloofd te worden

Maar enthousiast marcheren
wordt na een paar dagen al
moeizaam sjokken
door een verlaten streek
over door droogte gebarsten aarde
met nergens water
zodat er geen plantengroei is
en er daardoor geen dieren komen
en er voor de mens dus niets te vinden is
om zich mee te voeden
en dat met een voorraad eten en drinken
die al danig aan het slinken is

Drie mannen lopen samen op
Een van hen is Kores
die onverbloemd zijn ongenoegen uit

‘Het ergste is verdomme
dat ik niets kan doen
Ik ben handelaar

Ik moet handelen
Ik moet de gelegenheid aan kunnen grijpen
om er uit te halen wat er in zit
Maar wat als die gelegenheid
zich niet voordoet
en er nergens iets inzit
wat eruit te halen valt?
Ik ben eraan gewend
de situatie naar mijn hand te zetten
maar hier is domweg niets
om greep op te krijgen
Ik moet maar lijdzaam meelopen
en maar afwachten
of er bij wijze van spreken
of misschien wel letterlijk
iets uit de lucht komt vallen
Ik wil zaken doen
Ik wil competitie
Ik wil concurrenten
om mij tegen af te zetten

Concurrenten

om voorbij te kunnen streven
Concurrenten
die ik altijd ver achter mij wist te laten
En daar krijg je in Egypte waardering voor
Daar word je beloond
voor je ambitie en je harde werken
Daar kun je opklimmen
en tot aanzien en welstand komen
Maar nu ben ik opeens met een stel
godsdienstwaaninnige idioten
op de grote hoop gegooid
en zit ik in de verdomhoek
Mijn bedrijf is onteigend
Mijn handelswaar in beslag genomen
En dat is op zichzelf niet eens zo erg
Ik heb ondernemingslust genoeg
Met de juiste mensen en op de juiste plek
ben ik er zo weer bovenop
Maar hier?
Hier is geen sprake van
de juiste mensen en de juiste plek
Ik dwaal met minderwaardig volk

over een kale vlakte
waar niets
maar dan ook helemaal niets
te ondernemen valt'

Ook de tweede man spuwt zijn gal
Het is Dathan
de opzichter van de steenfabriek

'Deze situatie schreeuwt om leiderschap
Ik bedoel wat zijn we?
Een chaotische troep
gelijkgeschakelde vluchtelingen
die maar zonder richtlijnen
door een woestenij lopen te banjeren
en niet eens zeker weten
of ze wel de goeie kant op gaan
Wie heeft hier de leiding?
Die zwijgzame man
die steeds maar zo'n beetje
om de hete brij heen draait
en zo af en toe eens mompelt

dat het allemaal wel goed zal komen?

Is dat de leider

die ons leven en ons lot

moet gaan bepalen?

Ik bedoel hier is geen hiërarchie

We zijn dan wel ingedeeld in groepen

maar niet in klassen

Aan niemand is duidelijk gemaakt

welke positie hij bekleedt

en aan wie hij ondergeschikt is

Van wie hij de orders maar

heeft te aanvaarden en uit te voeren

Neem die Kaleb

Die heeft onder mij gewerkt op de steenfabriek

Die moet je onder de duim houden

Dat is een oproerkraaier met een grote bek

die geen gezag erkent

En die denkt nu vrij spel te hebben

Ik zeg je die gaat nog de raarste dingen doen

En wie gaat hem tot de orde roepen

nu ik de bevoegdheid niet meer heb

om hem in te tomen
en op zijn nummer te zetten?’

En dan doet de derde man zijn beklag
Die man heet Abiram

‘Wat mij verontrust is dat we
geleid zouden worden door een god
Ik meen dat toch te moeten betwijfelen
Ik zie geen god
Ik zie enkel natuurgeweld
Een klimaat dat van slag is
Een op hol geslagen evolutie
Een verbroken natuurlijk evenwicht
Een te snelle afwisseling
van eb en vloed
van dag en nacht
Ik zie hoe de wereld
zich aan het veranderen is
Een imponerend schouwspel
Maar goden zie ik niet
En dat heb ik wel

Ik heb goden gezien
Ik had ze dagelijks voor ogen
Ik was sleutelbewaarder van de tempel

En daar staan kunstig gemaakte
uit steen gehakte of uit hout gesneden
grote godenbeelden
En als je in de gewijde stilte daar
door de tempel loopt
voel je hun lijflijke aanwezigheid
Hoe ze op je neerzien
Hoe je oogcontact met ze kunt hebben
als je naar ze opkijkt
En in hun prachtig gebeeldhouwde
of geschilderde ogen
de dankbaarheid kunt zien
voor het offer dat je ze brengt
en hoe die dankbaarheid
om kan slaan in toorn
als je een misstap begaat
of geen respect betoont
En wat zie ik nu?

Een mens
Een onaanzienlijke man
die zich identificeert met een god
Die zichzelf tot god verheven heeft
Of maar een god heeft bedacht
om zich achter te verschuilen
En dat is menselijke hoogmoed
die vroeg of laat door de echte goden
zal worden bestraft'
De dagen zijn heet
De nachten koud

Gemurmel en gegons
overstijgt de uitgeputte massa
en zwelt aan tot een
steeds luidere kakafonie
van geschreeuw
gescheld
gevloek
gejammer en geweeklaag

Velen lopen vol verwijt

met een boog om Mozes heen
Anderen smeken hem uitkomst te bieden
en ook zijn medestanders
dringen aan op maatregelen
Mozes verweert zich

‘Zet mij niet onder druk
Het vraagt al mijn concentratie
om naar binnen toe
in verbinding met de Enige te blijven
Ik moet de weg vrij maken en open houden
Ik moet direct doordrongen kunnen worden
van wat noodzakelijk moet gebeuren
Ik mag niet zó verward raken
in al de problemen van buitenaf
dat ik uit paniek
verstrikt in eigen gedachten
maar op de korte termijn
zelf besluiten neem
waardoor de zaak alleen maar verslechtert
en uit de hand gaat lopen
We moeten doelgericht blijven

en doorstaan wat nu eenmaal
doorstaan moet worden'

Het terrein wordt heuvelachtig
Het drinkwater is op
Versmachtend van de dorst
zwoegen ze heuvel op heuvel af

Ze houden halt
Zien vanaf de heuvel in het dal een poel
Rennen of rollen
vallend en struikelend
juichend naar beneden
Maar staan nog niet aan de oever
of deinzen terug voor de stank
van het brakke en vervuilde water
dat groen van de algen
te vies en te bitter is om te drinken

De aandacht van Mozes
wordt gevestigd op een stuk hout

Hij klieft het in de volle lengte in tweeën
en gooit de ene helft in het water
dat onmiddellijk hevig in beroering komt

Draaikolken ontstaan
Golven spatten uit
woest elkaar doorkruisende
sterke stromingen op

Het water komt weer tot rust
en blijkt dan door al die commotie
volkomen te zijn gezuiverd

Ze lessen hun dorst
En de lastdieren ook

Mozes gebruikt de andere helft
van het gespleten hout
als wandelstok en ontdekt dat
als hij ermee op een rotswand slaat
de rots zich opent
en er helder water uit komt gutsen

Er is geen voedselvoorraad meer
Mozes kijkt omhoog en in grote aantallen
komen er kwartels aangevlogen
en strijken neer tussen de tenten in
en om het kamp heen
Ze laten zich zomaar pakken
en de nek om draaien
En na veren plukken en roosteren
is er vlees te over
En kwartels blijven er komen
zodra Mozes met de wens in gedachten
naar boven kijkt

Als de tenten zijn opgezet
trekt Mozes met zijn stok
een wijde cirkel om het kamp heen
De volgende ochtend is binnen die cirkel
de bodem bedekt met een wit mos
alsof het heeft gesneeuwd
Dat mos is eetbaar en voedzaam
En verzameld en fijngewreven

zijn er koeken van te maken
die smaken als brood
En steeds als Mozes
in de avond de cirkel trekt
is er in de ochtend weer mos

Ze worden aangevallen
door een vijandig volk
Joshua moet met zijn leger slag leveren
Mozes staat op een heuvel
en overziet het strijdtoneel
Hij heft zijn armen ten hemel
en zolang dat het geval is
zijn ze aan de winnende hand
Maar laat hij zijn armen zakken
dan lijden ze verlies
Hij kan niet op eigen kracht
onafgebroken zijn armen omhoog houden
dus steunen Mirjam en Aäron
aan weerszijden onder de oksels
zijn armen en drukken die op
zodat ze geheven blijven

Op deze manier kan hij het
de hele dag volhouden
en wordt de vijand verslagen

Zo komt steeds als de nood het hoogst is
door een handeling van Mozes de redding
en is er kortstondig een opleving

Maar al gauw beginnen de Israëlieten
zich weer te beklagen
en vallen steeds meer ten prooi
aan onvrede en radeloosheid

Ze zijn vergeten hoe wonderbaarlijk
de plagen aan hen voorbijgingen
en hoe een drooggevalen weg
recht door zee
hen de verlossing bracht

Kauwend op het kwartelvlees
denken ze met weemoed terug
aan alle soorten vlees en vis

die in Egypte voor handen waren
en hoe het knapperige brood daar
zoveel beter smaakte
dan de moskoeken
die ze beschouwen als veevoer

En hoe klein ook je huis was
hoe geestdodend je werk
en hoe laag ook je positie
je had het in de hand
je had overzicht
je wist waar je aan toe was

De angst en de onzekerheid
over wat hen morgen
weer te wachten zal staan
maakt dat velen ziek worden

Mirjam trekt zich hun lot aan
Ze laat buiten het drukke
overbevolkte kamp
tenten neerzetten

om in uit te zieken
en in aan te sterken

Ze verdeelt voedsel en water
bemiddelt bij ruzie
helpt bij bevallingen
en regelt begrafenissen

Ze gaan zich in hun nood
steeds meer tot haar wenden
en haar als de leidinggevende zien
en keren zich van Mozes af

Waar hij passeert
vallen gesprekken stil
wordt er weggekeken
en krijgt hij soms een kluit aarde
of een paardenvijg naar zijn hoofd
of wordt hem een scheldwoord nageroepen

Het grijpt hem aan
en al gauw loopt hij

volslagen in de war
tot niets meer in staat
op zijn laatste benen
en verliest hij
verdwaald in zichzelf
het innerlijk contact

Mirjam neemt hem apart
en komt met een voorstel
‘Waar we nu staan
is hier verderop een handelsroute
Daar trekken karavanen langs
Die kunnen we aanhouden
en bij hen alles kopen wat we nodig hebben
We moeten pas op de plaats maken
We moeten hier voorlopig blijven
En jij moet afstand nemen
Zo ga je er nog aan kapot
Trek je terug
Zoek een plek om tot jezelf te komen
Ik neem tijdelijk de leiding over
En weet me geruggesteund

door Aäron en Kaleb en Joshua'

Mozes verlaat het kamp

Trekt de bergen in

Nestelt zich op een rotsplateau

Voorziet zich met zijn stok van water

Elke avond komen er kwartels

Elke ochtend is er mos

Hij zet alle zorgen van zich af

richt zich volledig op innerlijke invloed

en stelt op schrift wat hij doorkrijgt

Ik ben de Ene

De Enige

Luister naar me

Luister goed

Mensen maken zich goden

en van die goden beelden

zodat ze die goden kunnen zien

en aan kunnen raken

Goden

die buiten hen staan

Waar ze zich tegenover kunnen stellen

Ze aanbidden geen goden

Ze aanbidden beelden

Ze aanbidden enkel buitenkant

Van edel metaal gevormde

idolen

Uit steen gehakte
verheven figuren

Met glansverf beschilderde
dode stukken hout

Als er sprake is van goden
dan ben ik de enige god
Van mij is er niet nog één

Ik ben onzichtbaar
Ik ben onaantastbaar

Ik ben geen man
Ik ben geen vrouw
Ik ben geen dier
Ik ben die ik ben

Geen oude man
die wijs en gestreng
de wereld regeert
vanaf een hemelse troon

Geen vergevingsgezinde vader
die je de handen moet kussen
om boete te doen

Geen patriarchale dictator
voor wie je je hoofd moet buigen
en je leven moet offeren

Elke beschrijving
van hoe ik eruit zou zien
is faliekante onzin

Elke beeltenis
die mij voor moet stellen
een belachelijke karikatuur

Ik ben jou
Ik ben met je verweven
Ik manifesteer mij door jou

Ik ben je voorouders

Ik ben je ouders

In jou zet ik door

wat ik in hen op gang heb gebracht

In jou beloon ik hen

voor wat hun verdienste was

In jou beëindig ik de strijd

dat ik met hen ben aangegaan

In jou zal ik met hen

voor altijd vrede sluiten

En als me dat in jou niet lukt

lukt dat me in je kinderen wel

Keer je niet tegen je ouders

Je keert je tegen jezelf

Je keert je tegen mij

Ik ben jou en degene

die je tegenover je hebt
die ben ik ook

Ik ben de een en de ander

Spiegel je aan de ander
Zie jezelf en mij in de ander

Keer je niet van de ander af
Duw de ander niet van je weg
Schaam je niet over de ander
Je bent gelijkwaardig aan de ander
Je bent niet meer en niet minder
Stel jezelf niet boven de ander
Kijk niet op de ander neer
Verneder de ander niet

Maar je verschilt ook van de ander
Zie wie jij bent en wie de ander is
Lijf de ander niet in
Grijp de ander niet vast
Bepaal het leven van de ander niet

Wil niet hebben wat de ander heeft
Zie wat van jouw is en wat van de ander
Wees niet jaloers op de ander
Pak niet af wat van de ander is
Bedrieg de ander niet

Jij en de ander zijn één
Jullie zijn gelijkwaardig
maar verschillend
En je staat toch ook weer op jezelf

Gebiedt de ander
die tussen jou en mij in komt te staan
de weg vrij te maken
en doorgang te verlenen
om mij in die ander
aan te kunnen spreken

Mozes keert terug
Het is nacht

Hij staat op een heuvel
Ziet in de verte in het kamp
vuur opblaaien
en hoort massaal gejoel

Het klinkt niet als het gejuich
na een overwinning
Ook niet als het gejammer
na een nederlaag
Maar als iets daar tussenin

Soms lijkt het het één
maar dan toch ook
al gauw weer het ander

Hij daalt de heuvel af
Loopt richting kamp
Twee soldaten doemen op
en versperren hem de weg
De een blijft dat doen
De ander verdwijnt in het duister
en komt terug met Joshua

En wat zegt Joshua?

‘Goed dat je er weer bent
Met jou in de nabijheid
voel ik een kracht waarmee ik
elke tegenstander aandurf
elke aanval af zal slaan
en elke tegenslag te boven kom
En zonder jou word ik onzeker
over hoe het af zal lopen
Dan twijfel ik aan alles
Vooral aan eigen kunnen
Ik weet zeker dat we
als jij er was geweest
dit wat nu gebeurt
hadden kunnen voorkomen
Een zekere Abiram
heeft in naam van een god
de macht gegrepen
Je broer en je zuster zitten
zwaar bewaakt in een tent
waar ze niet uit mogen komen

Het grootste deel van het volk
heeft hij op zijn hand
Het halve leger
is naar hem overgelopen
Al het goud dat mensen nog bezaten
munten
ringen
halskettingen
armbanden
en ik weet al niet wat
heeft hij in laten zamelen
en die hele berg goud om laten smelten
tot een afgodsbeeld
Een stier
De stier
die in Egypte wordt vereerd
Ga maar kijken
Je weet niet wat je ziet
Er staat daar op een verhoging
een gouden stier
En Kores is aan de karavaanroute

een handelspost begonnen
Hij levert sterke drank en verdovende middelen
En daarmee staan ze zich voor dat stomme beest
dronken en versuft tot extase te dansen
En het draait allemaal
om vruchtbaarheid en potentie
dus gaan ze al gauw uit de kleren
en liggen ze de gouden kloten van die stier
te kussen of op zijn rug
onder luid gejuich openlijk te paren
En dat paren ligt tenslotte
iedereen met iedereen te doen
Overal in het rond
Als je daar doorheen loopt
struikel je over de naakte lichamen
en spat het zweet en het zaad je om de oren
En overdag zie je ze niet
Dan liggen ze in hun tent
hun roes uit te slapen
Om er tegen de avond
weer uit te komen kruipen
En dan begint het feest weer

van voren af aan'

Geëscorteerd door soldaten
begeven Mozes en Joshua zich
naar de plek des onheils

Daar aangekomen loopt Mozes tussen
half of al geheel ontklede mensen door
die vaak met gesloten ogen
en handen en armen ten hemel geheven
onbestemde kreten slaken

Bij de verhoging met de gouden stier erop
staat hij oog in oog met Abiram
Die begint te fulmineren

'Jij
Weg van hier
Jij
hebt ons in het verderf gestort
Jij
hebt ons tot onmacht en armoë gebracht

Materiële armoe en armoe van geest
Bekrompen denkbeelden heb je ons opgelegd
en de toekomst
die je ons hebt voorgespiegeld
blijkt het onwerkelijke visioen te zijn
van een zwakzinnige dromer
Maar hier achter mij
zie de god
die ons uit onze benauwenis bevrijdt
Die ons uit deze barre ellende
aan het verlossen is
En ons op zal stuwen tot heerlijkheid
en ons zal maken tot
krachtige mannen en vruchtbare vrouwen
die een ras voort zullen brengen
van godgelijke mensen
Die het feit dat ze bestaan
zullen vieren als een feest
en de volle beker van het leven
leeg zullen drinken
tot op de laatste zalige drup'

Soldaten hebben het volk teruggedrongen
tot achter Mozes
zodat Abiram nu geïsoleerd
tussen Mozes en de stier in staat

Mozes slaat met zijn stok op de grond
en voor hem begint de aarde te schudden
Een schok schiet door het aardoppervlak
zoals een golf door de kracht van de wind
in beweging wordt gebracht

Het volk deinst terug
Alleen Mozes blijft staan
en ziet hoe vlak voor zijn voeten
met luid gekraak en geraas
de grond openscheurt
en daar storten Abiram en de gouden stier
met verhoging en al
regelrecht het diepe gat in
waaruit onderaardse hittegloed oplicht

En direct sluit de aarde zich weer

en is als daarvoor
zodat de toeschouwers nauwelijks
goed hebben kunnen zien
wat er nu eigenlijk is gebeurd

Er is nog enkel een kale plek
alsof Abiram in het niets is opgegaan
en het afgodsbeeld er nooit is geweest

In de ochtend breken de Israëlieten het kamp op
en met het gezag van Mozes in ere hersteld
Mirjam en Aäron weer op vrije voeten
en het leger herenigd
trekken ze verder

Beschaamd
Gedesillusioneerd
Aan het eind van hun krachten
Zonder nog enige hoop of verwachting
Met geen ander vooruitzicht
dan maar te moeten berusten in hun lot

En wat voedsel betreft
is het weer kwartel en mos

Kores heft zijn handelspost op
en loopt maar weer
met de anderen in het gareel
want in de woestenij
die ze achter zich laten
is nu geen mens meer
om nog handelswaar aan te slijten

Zo bereiken ze tenslotte hun doel
en staan aan de grens van Kanaän

Twaalf mannen waaronder Kaleb
en ook Kores en Dathan
worden eropuit gestuurd
om het land te gaan verkennen

Na ruim een maand komen ze terug
staan tegenover Mozes
en brengen verslag uit

Kores als eerste

‘Het is een prachtig land

Ik kan niets anders zeggen

Vruchtbare grond voor akkerbouw

Grazige weiden voor veeteelt

Welvarende steden

waar goed handel is te drijven

Alle kansen om tot welstand te komen

Maar je voelt aan alles dat ze daar

afkerig zijn van vreemdelingen

En zeker niet bereid zijn

vluchtelingen op te nemen

Ik voorspel je dat we daar niet welkom zijn

Dat we daar geen poot aan de grond krijgen

We komen daar echt niet aan de bak

En heb jij ons nou proberen wijs te maken

dat het allemaal van ons is?

Je hoeft daar maar een paar dagen te zijn

om erachter te komen

dat de Kanaänieten

die er nu de scepter zwaaien
daar heel anders over denken
Ik heb maar wijselijk mijn mond gehouden
Als ik gezegd had wie we zijn
en wat we komen doen
dan denk ik dat ze daar ter plekke
mijn kop eraf hadden gehakt
Dus wat dacht je te gaan doen?
Ook hier je toverkunsten vertonen?
Terwijl zij weten wat dat
in Egypte heeft aangericht?
Die gaan korte metten met je maken
zodra je ook maar één voet
op hun grondgebied zet.

Dathan sluit op hem aan

‘We lijken wel gek
Jij ons eropuit sturen om de kastanjes
maar uit het vuur te halen?
Ik bedoel
dit is toch allemaal jouw zaak

Dit draait toch alleen maar om jou
Wat hebben wij daarmee van doen?
Hebben wij maar achter je aan te lopen?
Wat ben jij voor een leider?
Als je het even niet meer weet
laat je ons maar aan ons lot over
Trek je maar om te mediteren
eens een tijdje de bergen in
En wat voer je voor beleid?
Wat breng je tot stand?
Jij?
Jij kunt alleen maar kapot maken
en onrust aanwakkeren
en goedgebouwde mensen
een rad voor ogen draaien
Ik bedoel
hier staan we dan aan het eind
van een doodlopende weg
Maar ik verdom het
om door jouw hoogmoed
ten val te komen
en voor die rare denkbeelden van jou

het loodje te moeten leggen’

Uit het volk stijgen kreten
van verontwaardiging en teleurstelling op
en in blinde paniek
beginnen de Israëlieten verwoed
hun vuisten te ballen
met stokken te zwaaien
en naar stenen te zoeken
om hun woede op Mozes te bekoelen
en hem te doden

Kaleb verheft zijn stem

‘Luister naar me
Ik ben daar ook geweest
En ik heb iets heel anders gezien
Dit is allemaal doemdenken
Onterechte bezwaren van angsthazen
die maar verwachten dat het geluk
hen in de schoot wordt geworpen
De mogelijke tegenstand

wordt schromelijk overdreven
Wij worden geleid door een hogere macht
Wij zijn bevlogen en zij zijn dat niet
Zij hebben het land in bezit genomen
dat van ons is
We hebben het recht en zelfs de plicht
het terug te veroveren
We zullen zeker strijd moeten leveren
maar met velen van hen
zo heb ik vast kunnen stellen
zal ook redelijk te onderhandelen zijn'

Hij weet de gemoederen te bedaren
De avond valt
Vertwijfeld en verslagen
trekken de Israëlieten
zich in hun tenten terug
In zijn tent brengt Mozes
met rondom wachtposten
wakend en aangedaan de nacht door
en ontbiedt in de ochtend
Mirjam en Aäron

en Joshua en Kaleb
om hen op de hoogte te brengen
van wat hem in de afgelopen uren
is geopenbaard

‘Mijn broer
Mijn zuster
Onze taak is beëindigd
De Enige
heeft zich van ons afgekeerd
Alleen wij en jij Joshua
en jij Kaleb
mogen zich nog gesteund weten
Voor de anderen zal het nu
op nog enkel eigen kracht
ondoenlijk zijn
tot de oorsprong terug te keren
het land van herkomst binnen te gaan
en de grond te betreden
die ons toebehoort
Voor alle Israëlieten
ouder dan eenentwintig jaar

is die kans verkeken
Een verloren generatie
Onverzettelijk in hun dwaling
Ons rest niets anders
dan onze kinderen ervan te doordringen
niet bang te zijn
niet af te haken
zich niet in zichzelf te verschansen
niet het eigen belang voorop te stellen
niet de waarheid te verdraaien
geen omgekeerde wereld te scheppen

Maar zich open te stellen
voor de wil van de Enige
en die te volgen
Zodat zij zullen slagen
waar wij hebben gefaald'

En veertig jaar lang
zwerven de Israëlieten rusteloos
zonder eigen grondgebied en vaste verblijfplaats
van het ene onherbergzame oord naar het andere

Moeten kou lijden
hitte verdragen
strijd leveren
en in hun eigen levensonderhoud voorzien

Kaleb heeft tijdens het verkennen
een stadje bezocht
dat hem bevalt
en kan zich daar ongehinderd
met vrouw en kinderen vestigen
Wordt direct door de inwoners geaccepteerd
en zonder probleem
in de gemeenschap opgenomen

Kores en Dathan
vormen een roversbende
overschrijden 's nachts de grens
ondernemen plundertochten
worden overmoedig
trekken te diep landinwaarts
verdwalen
stuiten op een gevechtseenheid

van het Kanaänietische leger
en worden tot op de laatste man afgeslacht

Mirjam sterft

Aäron sterft

En dan voelt ook Mozes
zijn einde naderen

Joshua en een groep getrouwen
begeleiden hem tot aan
de voet van het gebergte

Daar draagt hij het leiderschap
op Joshua over
neemt afscheid
trek de bergen in
en is voorgoed verdwenen

Ik ben de Ene

De Enige

Ik ben één met jou

Ga niet tegen mij in
Vecht je niet van mij af
Want je komt niet van me los

Dus volhard er niet in
dat maar te blijven proberen

Verzoen je met me

Heb geen doodsstrijd
Sterf vredig

Val op mij terug
Geef je aan mij over

En ik neem je in me op

Mozes ging in première op 21 februari 2018
in de Toneelschuur in Haarlem.

Tekst, idee, spel:

Helmert Woudenberg

www.toneelgroepjanvos.nl

Helmert Woudenberg (Elspe, 1945) deed in 1969 eindexamen aan de Amsterdamse Toneelschool. Na twee seizoenen bij Toneelgroep Centrum, werd hij één van de oprichters en leden van Het Werkteater, dat nationaal en internationaal in de jaren '70 en '80 veel opgang maakte. Vijftien jaar lang was hij aan deze groep verbonden. Woudenberg maakte in de afgelopen jaren onder andere twaalf spraakmakende solotoneelvoorstellingen, waaronder *De Hemel*, *De Hel* en de bijzonder goed ontvangen voorstelling *Jezus*. Hij schrijft, acteert en regisseert al zijn solo's zelf. Naast zijn solovoorstellingen staat Helmert Woudenberg ook regelmatig met anderen op het toneel.

www.helmertwoudenberg.nl

Toneelwerk / Solo's

*Mozes** – 2018

*Landverrader** – 2016

God vergeeft – 2014

Übermensch – 2012

Waterman – 2010

Fortuyn – 2008

De zonen van Jacob – 2006

Jezus – 2004

De Hemel – 2002

De Hel – 2000

Milarepa – De dood van Milarepa – 1998

Milarepa – De torenbouwer – 1996

Milarepa – De jeugdijaren – 1994

Een avondje thuis – 1992

Zwarte Kunst – 1990

* Teksten verschenen bij De Nieuwe Toneelbibliotheek